

SEKSUEEL MISBRUIK BIJ KINDEREN EN JONGEREN MET EEN (LICHT) VERSTANDELIJKE BEPERKING³

Inge Wissink⁴
Xavier Moonen⁵

Huidig artikel beschrijft de resultaten van twee studies gericht op seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking ((L)VB). De eerste studie betrof een literatuurstudie waarbij 11 wetenschappelijke bronnen zijn bestudeerd om een overzicht te geven van wat er vanuit wetenschappelijk onderzoek bekend is op dit terrein. De tweede studie betrof een analyse van alle meldingen van seksueel misbruik van kinderen en jongeren bij de Inspectie Jeugdzorg en Inspectie Gezondheidszorg over de jaren 2008-2010 (N = 128). De resultaten van beide onderzoeken laten zien dat kinderen en jongeren met een LVB een kwetsbare groep vormen voor seksueel misbruik en dat een relatief groot deel van het misbruik wordt gepleegd door groepsgenoten. Op basis van de resultaten worden aanbevelingen gedaan om de risico's op misbruik te verkleinen.

Inleiding

In de internationale wetenschappelijke literatuur zijn aanwijzingen te vinden dat kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking ((L)VB) kwetsbaarder zijn voor seksueel misbruik dan kinderen en jongeren zonder verstandelijke beperking (Furey, Granfield, & Karan, 1994; Kvam, 2000; Morano, 2001; Sullivan & Knutson, 2000). Ook de Commissie-Samson beschouwde deze groep kinderen en jongeren binnen de jeugdzorg als een extra kwetsbare groep voor seksueel misbruik (Onderzoeksplan Commissie-Samson, 2011, p. 18).

De Commissie-Samson is in het leven geroepen door de Nederlandse overheid om te onderzoeken of er signalen waren dat kinderen en jongeren, die in jeugdzorg waren geplaatst door de autoriteiten, seksueel misbruikt werden. Deze vraag was ontstaan naar aanleiding van internationale berichten over seksueel misbruik van kinderen en jongeren door geestelijken van de rooms-katholieke kerk. De twee studies die in dit artikel worden gepresenteerd zijn uitgevoerd als onderdeel van een omvangrijker onderzoeksproject in opdracht van de Commissie-Samson (het zogenaamde Deelonderzoek 5b, uitgevoerd door de Universiteit van Amsterdam, in samenwerking met het Kohnstamm Instituut). Het algemene doel van de Commissie was om te bestuderen of de autoriteiten misschien tekort waren geschoten in de bescherming van kinderen en jongeren en of de huidige mechanismen adequaat genoeg waren voor de signalering van en de reactie op het misbruik.

In navolging van de door de Commissie-Samson gehanteerde definitie, is seksueel misbruik in de hier beschreven studies gedefinieerd als *'seksueel contact tussen (jong)volwassenen met kinderen en jongeren, jonger dan 18 jaar. Deze lichamelijke contacten zijn tegen zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Plegers zetten het kind emotioneel onder druk, dwingen het kind of weten door hun overwicht te bereiken dat het kind geen nee durft te zeggen tegen seksuele toenaderingen. Onder seksueel misbruik van kinderen en jongeren die op gezag van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst wordt tevens seksueel misbruik van groepsgenoten begrepen waartegen de volwassene uit hoofde van zijn functie bescherming had moeten bieden'*.

De beide studies waren gericht op seksueel misbruik waarbij kinderen en jongeren met een (L)VB betrokken waren, als slachtoffer en/of als pleger. Met betrekking tot kinderen en jongeren met een (L)VB als slachtoffer van seksueel misbruik: deze kinderen en jongeren worden als kwetsbaar beschouwd vanwege enkele van hun karakteristieken (onder andere afhankelijkheid, behoefte om erbij te horen, naïviteit en gebrek aan kennis over seksualiteit; Wissink e.a., 2012). Met betrekking tot kinderen en jongeren met een (L)VB als pleger van seksueel misbruik: deze kinderen en jongeren worden geacht een groter risico te hebben om pleger te worden, omdat ze minder goed in staat zijn om sociale situaties en de intenties en emoties van anderen te kunnen interpreteren (Hofstede, 1995). Daar komt bij dat kinderen en jongeren met een (L)VB soms bepaalde illustraties en films vrij

---

³ De studies die in dit artikel worden beschreven zijn uitgevoerd in opdracht van de Commissie-Samson. Meer informatie over de studies en resultaten is te vinden in het rapport Deelonderzoek 5b dat is geschreven ter afsluiting van het onderzoeksproject (Wissink, Moonen, Vugt, Stams, & Vergeer, 2012).

⁴ Inge Wissink is als universitair docent verbonden aan de Afdeling Forensische Orthopedagogiek van de Universiteit van Amsterdam; correspondentie: I.B.Wissink@uva.nl.

⁵ Xavier Moonen is docent/onderzoeker bij de afdeling Forensische Orthopedagogiek.

letterlijk kunnen nemen (Janssens, Schakenraad, Lammers, & Brants, 2009), waardoor bijvoorbeeld pornografisch materiaal kan gaan functioneren als referentiekader voor seksuele relaties (Gesell, Maris, Van Berlo, & Van Haastrecht, 2010). Tenslotte kunnen kinderen en jongeren met een (L)VB (als plegers) in het verleden zelf seksueel misbruikt zijn. In de literatuur wordt dan ook gesproken van een onduidelijk onderscheid tussen slachtoffers en plegers (Kramer, Janssens, Çinibulak, & Cense, 2007).

De eerste studie die in huidig artikel wordt beschreven betrof een literatuurstudie en de algemene probleemstelling die leidend is geweest bij de analyse van de geselecteerde publicaties luidde als volgt: Wat wordt er in de verschillende wetenschappelijke publicaties gerapporteerd over de omvang en aard van en reacties op het seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB? Naast de onderzoeksvraag naar 1) de omvang van het seksueel misbruik werd de vraag naar 2) de aard van het seksueel misbruik onderverdeeld in verschillende onderzoeksvragen: Wat wordt er gezegd in de verschillende publicaties over 2a) de kenmerken van de slachtoffers, 2b) de kenmerken van de plegers en 2c) de locatie en duur van het misbruik? Tenslotte is in aansluiting op de doelstellingen van de Commissie-Samson onderzocht wat er in de publicaties wordt beschreven over 3) de reacties door instellingen en van overheidswege op het seksueel misbruik bij de groep kinderen en jongeren met een (L)VB.

De tweede studie betrof een analyse van de officiële meldingen van seksueel misbruik bij de Inspectie voor de Gezondheidszorg en de Inspectie Jeugdzorg. Hierbij waren drie vragen leidend: 1) Wat kunnen we zeggen over de omvang van de gevallen die gemeld zijn bij beide inspecties waarbij jongeren met een (L)VB betrokken waren (als slachtoffer)? 2) Wat is de aard van het misbruik? 3) Wat zijn de reacties op de gevallen die gemeld zijn?

Methodie

Studie 1: Literatuurstudie

De literatuurstudie geeft een overzicht van de bevindingen vanuit wetenschappelijke publicaties die verschenen zijn vanaf 1998 tot augustus 2011 (het moment van de zoekopdracht) op het gebied van seksueel misbruik van kinderen en jongeren (0-18 jaar) met een (L)VB die onder verantwoordelijkheid van de overheid (semi-)residentieel of in een pleeggezin waren geplaatst. Voor een overzicht van de oudere literatuur verwijzen wij naar het boek ‘Verstandelijke handicap en seksueel misbruik’ van Douma, Van den Bergh en Hoekman dat in 1998 is gepubliceerd en dat een gedegen en uitgebreid overzicht geeft van de literatuur die destijds beschikbaar was. Via diverse zoekmachines (strikt academische zoekmachines, zoals PsycINFO, en meer populair wetenschappelijke zoekmachines, zoals GoogleScholar) is gezocht naar relevante literatuur. Hierbij zijn veel verschillende zoektermen gebruikt om zoveel mogelijk publicaties vanuit verschillende disciplines te kunnen achterhalen⁶. De zoektermen die gebruikt zijn voor zowel de internationale publicaties als de nationale publicaties zijn weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1. Gebruikte zoektermen literatuurstudie.

Zoektermen internationale publicaties	Zoektermen nationale publicaties
(L)VB:	(L)VB:
- Mentally disabled children	- Verstandelijke beperking (VB)
- Mental retardation	- Licht VB (LVB)
- Mild mental retardation	- VB
- Learning disabilities	- LVB
- Mild learning disabilities	- Verstandelijke handicap
- Intellectual disability	- Licht(e) verstandelijke handicap
Seksueel misbruik:	Seksueel misbruik:
- Sexual abuse	- Seksueel misbruik
- Sexual maltreatment	
- Maltreatment	
Foster care	Pleegzorg

Daarnaast zijn de referentielijsten van gevonden publicaties bestudeerd en is gezocht naar latere publicaties die refereerden aan de gevonden publicaties (zogenaamde ‘cited by’ referenties). Tenslotte is bij verschillende

⁶ Hierbij is rekening gehouden met de verschillende termen die door de jaren heen gebruikt zijn voor zowel het aanduiden van een verstandelijke beperking, als voor het aanduiden van seksueel misbruik (zie Tabel 1). Daarnaast is specifiek gezocht op kinderen en jongeren in pleegzorg om ook mogelijke publicaties op dit terrein te kunnen includeren.

experts (zowel uit de wetenschap als uit het werkveld) geïnformeerd naar relevante bronnen. Alle publicaties die naar voren kwamen bij deze literatuursearch zijn vervolgens gescreend om vast te stellen of ze (ten dele) betrekking hadden op kinderen en jongeren met een (L)VB die onder verantwoordelijkheid van de overheid (semi-)residentieel of in een pleeggezin waren geplaatst. Het gaat hierbij om een zeer smal onderzoeksterrein (zeer specifieke doelgroep en problematiek, onderzoek met vaak kleine onderzoeksgroepen en daardoor moeilijk publiceerbaar materiaal). Studies waarin geen onderscheid werd gemaakt naar verschillende typen beperkingen (te weten Kvam, 2000; Reiter, Bryen, & Shachar, 2007; Sullivan & Knutson, 1998) en/of tussen verschillende typen misbruik (Vermeulen, Jansen, & Feltzer, 2007) zijn buiten beschouwing gelaten, omdat op basis van deze bronnen geen specifieke uitspraken konden worden gedaan. Uiteindelijk voldeden 11 publicaties aan de bepaalde criteria (zowel empirische als meer beschrijvende publicaties, zowel Nederlandse als internationale artikelen), zie Tabel 2. Bij de eerste auteur is een samenvatting van alle bronnen op te vragen. Deze samenvatting is van belang, omdat de resultaten altijd in het kader van de destijds uitgevoerde studies begrepen moeten worden.

Studie 2: Meldingenstudie

Alle instellingen en instanties die in Nederland zorg bieden aan kinderen en jongeren met een (L)VB die op gezag van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst, vallen onder de Inspectie Jeugdzorg en/of de Inspectie voor de Gezondheidszorg. De Inspectie voor de Gezondheidszorg verplicht alle instellingen voor gehandicaptenzorg en Geestelijke Gezondheidszorg, op grond van de wijziging van de Kwaliteitswet Zorginstellingen op 16 juni 2005, om alle incidenten van seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGOG) en seksueel misbruik tussen cliënten onderling, tussen cliënten en hulpverleners, maar ook tussen cliënten en derden te melden via een meldingenformulier (zie de website van de Inspectie voor de Gezondheidszorg).

Tabel 2. Bronnen literatuurstudie.

Auteurs	Jaar	Titel	Bron
1) Akbas, Turla, Karabekiroglu, Pazvantoglu, Keskin, & Boke	2009	Characteristics of sexual abuse in a sample of Turkish children with and without mental retardation, referred for legal appraisal of the psychological repercussions.	Sexuality and Disability, 27, 205-213.
2) Balogh, Bretherton, Whibley, Berney, Graham, Richold, e.a.	2001	Sexual abuse in children and adolescents with intellectual disability.	Journal of Intellectual Disability Research, 45, 194-201.
3) Deelstra, Van der Molen, Niessen, & Ponsioen	2001	Therapieën in LVG-instituten: De resultaten van een inventarisatie.	Ontwikkelingen Wetenschappelijk Onderzoek, 4, 1-8.
4) Halter, Brown, & Stone	2007	Sexual boundary violations by health professionals: An overview of the published empirical literature.	London: Council for Healthcare Regulatory Excellence (CHRE).
5) Janssens, Felten, & Frans	2010	Seksueel (grensoverschrijdend) gedrag: Balanceren tussen openheid en normen stellen.	In: R. Groot, de, e.a. (Eds.), Grensoverschrijdend gedrag van pubers (pp. 169-196). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
6) Reiter, Bryen, & Shachar	2007	Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse.	Journal of Intellectual Disabilities, 11, 371-387.
7) Morano	2001	Sexual abuse of the mentally retarded patient: Medical and legal analysis for the primary care physician.	Primary Care Companion Journal of Clinical Psychiatry, 3, 126-135.
8) Skarbek, Hahn, & Parrish	2009	Stop sexual abuse in special education: An ecological model of prevention and intervention strategies for sexual abuse in special education.	Sexuality and Disability, 27, 155-164.
9) Spanjaard, Haspels, & Roos	2000	Grenzen stellen en respecteren: Onderzoek naar de effecten van programma-ontwikkeling omtrent seksualiteit.	Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan Verstandelijk Gehandicapten, 26, 211-228.
10) Sullivan, & Knutson	2000	Maltreatment and disabilities: A population-based epidemiological study.	Child Abuse & Neglect, 24, 1257-1273.
11) Timms, & Goreczny	2002	Adolescent sex offenders with mental retardation: Literature review and assessment considerations.	Aggression and Violent Behavior, 7, 1-19.

Naar aanleiding van de meldingen moet door de melder binnen zes weken na melding een onderzoeksverslag worden aangeleverd aan de Inspectie voor de Gezondheidszorg met uitvoerige informatie over de betrokkenen,

aard van het seksueel misbruik en de reactie vanuit de instelling hierop. De Inspectie Jeugdzorg verplicht alle jeugdzorginstellingen en justitiële jeugdinstellingen vanwege procesafspraken alle incidenten en calamiteiten die plaatsvinden binnen deze instellingen te registreren. Ten tijde van het onderzoek dienden alle calamiteiten direct te worden gemeld bij de Inspectie Jeugdzorg. Onder calamiteiten werd door de Inspectie Jeugdzorg verstaan: gebeurtenissen die hadden plaatsgevonden gedurende de betrokkenheid van een instelling en die onverwacht en onbedoeld konden leiden of hadden geleid tot een dodelijk of schadelijk gevolg voor een jeugdige, of voor een ander als gevolg van het handelen van een jeugdige (Leidraad melden van calamiteiten: Inspectie Jeugdzorg, 2011). De Inspectie Jeugdzorg hanteerde hiervoor een meldpunt voor calamiteiten, waaronder ook (vermoedens van) seksueel misbruik gepleegd door kinderen en jongeren onderling, door een hulpverlener en door (pleeg)ouder/verzorger vallen (zie Informatiebrochure Melden van calamiteiten, Inspectie Jeugdzorg, 2007). Bij een melding vroeg de Inspectie Jeugdzorg in ieder geval naar de naam van de instelling; de locatie/afdeling; naam en hoedanigheid van de melder; wat er was gebeurd; relevante gegevens over de bij de situatie betrokken personen en de reacties op de situatie⁷.

De meldingen bij zowel de Inspectie voor de Gezondheidszorg als bij de Inspectie Jeugdzorg zijn verzameld en geanalyseerd. Omdat er bij de Inspectie Jeugdzorg ook meldingen van seksueel misbruik binnen de Jeugdzorg werden gedaan waarbij kinderen en jongeren zonder een (L)VB waren betrokken, zijn deze meldingen eveneens door ons verzameld en geanalyseerd. Op basis hiervan kon namelijk een vergelijking worden gemaakt tussen de gevallen van seksueel misbruik waarbij kinderen en jongeren met en zonder een (L)VB betrokken waren en konden uitspraken worden gedaan over zowel de overeenkomstige als de onderscheidende kenmerken.

Alle meldingen van gevallen van seksueel misbruik bij beide Inspecties die gedaan zijn in de jaren 2008, 2009 en 2010 en waarbij tenminste één kind (conform de reikwijdte van de opdracht van de Commissie-Samson: jonger dan 18 jaar) met een (L)VB was betrokken, zijn verzameld en gecodeerd. Uiteindelijk bleken er 128 meldingen te zijn waarbij kinderen en jongeren (tot 18 jaar) met een (L)VB betrokken waren (Inspectie Gezondheidszorg: 91 meldingen; Inspectie Jeugdzorg: 36 meldingen; melding bij de gezamenlijke Inspecties: 1 melding). Zoals reeds aangegeven zijn bij de Inspectie Jeugdzorg eveneens de overige meldingen van seksueel misbruik bij kinderen en jongeren zonder een verstandelijke beperking verzameld en gecodeerd ($N = 48$).

Beide Inspecties reageerden positief op het verzoek om mee te werken aan het onderzoek in opdracht van de Commissie-Samson. Gezien de aard van de vertrouwelijke gegevens is een convenant opgesteld en getekend door de Inspecties en de direct betrokken onderzoekers, met daarin onder andere maatregelen ter bescherming van de gegevens en het waarborgen van de anonimiteit van alle betrokkenen (onder andere anonieme verwerking en beschermde opslag). Daarna hebben onderzoeksassistenten de dossiers binnen de muren van beide Inspectiekantoren gecodeerd volgens een van tevoren opgesteld coderingsschema. Met behulp van dit coderingsschema zijn de volgende variabelen uit ieder dossier gestedilleerd: *omvang* meldingen (het aantal meldingen onderverdeeld naar type instelling, zoals pleegzorg, instelling voor gehandicaptenzorg, MKD's en orthopedagogische behandelcentra; GGZ-instelling, plus residentieel, semi-residentieel, of ambulantly), *situatie* (omschrijving, datum en tijdstip, door wie gemeld, type incident, locatie incident, aantal betrokken slachtoffers en plegers, status incident, frequentie, wanneer, door wie en op welke manier het incident is ontdekt, gebruik van alcohol en drugs), type seksueel misbruik (op basis van de in Tabel 3 vermelde indeling die de Commissie-Samson hanteerde), *kenmerken slachtoffer* (geslacht, leeftijd, IQ-score, mate van VB, andere psychopathologische stoornissen, beschermingsmaatregel, etnische achtergrond, opleiding/werk, aanwezigheid van een risicotaxatie en seksuele educatie, eerder slachtofferschap van misbruik, eerder plegerschap seksueel misbruik of ander delict), *kenmerken (vermoedelijke) pleger* (geslacht, leeftijd, IQ-score, mate van VB, andere psychopathologische stoornissen, beschermingsmaatregel (zoals OTS, Beschikking Uithuisplaatsing), etnische achtergrond, opleiding/werk, type pleger, relatie tot slachtoffer, aanwezigheid van risicotaxatie en seksuele educatie, eerder seksueel misbruik -als slachtoffer/pleger- of een ander type delict), *reacties* (gevolgen voor slachtoffer, behandeling door Openbaar Ministerie, aangifte bij de politie, wie zijn geïnformeerd over het incident, nader onderzoek, maatregelen binnen de zorginstelling, advies Inspectie, en of het advies van de Inspectie is opgevolgd door de instelling).

---

⁷ De Inspectie Jeugdzorg heeft in 2011 een nieuwe werkwijze ingezet met betrekking tot het melden van incidenten en calamiteiten (zie Leidraad melden van calamiteiten, Inspectie Jeugdzorg, 2011). Inmiddels geldt er sinds 1 juli 2013 een verplichte meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld.

Zie: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/vws/nieuws/2013/07/01/meldcode-kindermishandeling-en-huiselijk-geweld-wettelijk-verplicht-voor-1-5-miljoen-professionals-per-1-juli-2013.html>.

Tabel 3. Type seksueel misbruik (categorisering op basis van Commissie-Samson).

Code	Omschrijving
1	Geslachtsgemeenschap (penetratie)
2	Aanraken van de genitaliën (inclusief orale seks)
3	Aanraken, maar niet de genitaliën
4	Geen fysiek contact
5	Overige gevallen
6	Niet op basis van het dossier nader te specificeren (maar wel sprake van SGOG/seksueel misbruik)

Resultaten & Conclusies

Een bespreking van alle specifieke resultaten ligt buiten het bestek van huidig artikel, hiervoor verwijzen wij naar het deelrapport 5b Commissie-Samson (Wissink e.a., 2012; waarin op pagina 71 en verder een puntsgewijze samenvatting is gegeven). In dit artikel geven wij de belangrijkste resultaten met betrekking tot de omvang, aard en reacties op het seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB binnen de zorg weer.

Omvang en aard van het misbruik

Op basis van de literatuurstudie blijkt het niet mogelijk om cijfers over de omvang van het seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB te geven. Dit is het gevolg van grote verschillen in kwaliteit en definiëring tussen de studies op dit gebied, waardoor de resultaten niet altijd vergelijkbaar bleken. De geïncludeerde literatuurbronnen geven wel de indruk dat kinderen en jongeren met een LVB door hun beperking een extra kwetsbare groep vormen voor seksueel misbruik. De redenen voor deze vergrote kwetsbaarheid worden beschreven in de literatuur en kunnen als volgt worden opgesomd: een diepgeworteld vertrouwen in en een afhankelijke positie ten aanzien van autoriteitsfiguren en gewenning aan en nadruk op fysiek contact (onder andere door verzorgend personeel), een machteloze maatschappelijke positie, naïviteit, acceptatiebehoefte, neiging tot instemming, en een gebrek aan weerbaarheid, beoordelingsvermogen en assertiviteit. De groep kinderen en jongeren met een (L)VB vertoont tevens vaak achterstanden in de ontwikkeling van de emotionele en sociale vaardigheden die van belang zijn voor een adequate weerbaarheid (zie Janssens e.a., 2010). Ook loopt de ontwikkeling van adequaat seksueel gedrag bij kinderen en jongeren met een (L)VB vaak niet gelijk op met de ontwikkeling van hun kennis op dit gebied en hun begeleiding door ouders en verzorgers op het gebied van seksualiteit is vaak niet voldoende. Daar komt nog bij dat familie en hulpverleners soms onbekend zijn met seksueel misbruik en signalen die daarop zouden kunnen wijzen. Bij politie en justitie bestaat minder vertrouwen in de betrouwbaarheid van de meldingen en getuigenissen van kinderen en jongeren uit deze groep (Reiter e.a., 2007). Kortom: er is sprake van een vergrote kwetsbaarheid, geringere ‘meldkans’ door slachtoffers en geringere ‘pakkans’ van daders. Enkele literatuurbronnen geven ook aan dat het misbruik bij de groep kinderen en jongeren met een (L)VB ernstiger zou zijn dan dat bij de groep zonder een beperking.

Het onderzoek op basis van de Inspectiemeldingen liet zien dat er per jaar gemiddeld 31 meldingen bij de Inspectie voor de Gezondheidszorg en 12 meldingen bij de Inspectie Jeugdzorg werden gedaan van seksueel misbruik (inclusief vormen zonder aanraking) bij kinderen en jongeren met een (L)VB. Ter vergelijking: bij de Inspectie Jeugdzorg zijn in dezelfde periode gemiddeld 16 meldingen gedaan van seksueel misbruik bij vergelijkbare kinderen en jongeren zonder een (L)VB. Wanneer we ervan uitgaan dat 16% van alle kinderen en jongeren een IQ score lager dan 85 heeft (op basis van de theoretische normaalverdeling) dan lijken de gevonden cijfers bij de Inspectie Jeugdzorg de vergrote kwetsbaarheid van de kinderen en jongeren met een (L)VB te ondersteunen. De suggestie in de literatuur dat het misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB ernstigere vormen aanneemt kan eveneens bevestigd worden door de resultaten van de vergelijkende analyses. Wij vonden dat bij de Inspectie Jeugdzorg over de kinderen en jongeren met een LVB relatief meer gevallen van geslachtsgemeenschap werden gemeld dan over de kinderen en jongeren zonder een VB. De suggestie die gevonden werd in de geraadpleegde wetenschappelijke literatuur dat het bij kinderen en jongeren met een (L)VB vaker zou gaan om herhalende vormen van seksueel misbruik kon echter niet bevestigd worden door de resultaten van de vergelijkende analyses van de Inspectie Jeugdzorg meldingen. Die lieten namelijk zien dat in de onderverdeling ‘eenmalige versus herhaaldelijke vormen van seksueel misbruik’ geen noemenswaardige verschillen bestonden tussen de meldingen over kinderen en jongeren met en zonder (L)VB.

Kenmerken slachtoffers

Op basis van de wetenschappelijke literatuur was bekend dat het seksueel misbruik van kinderen en jongeren met een (L)VB meestal wordt gepleegd bij meisjes. Dit werd door de analyse van de Inspectiemeldingen bevestigd. Verder liet de analyse van de Inspectiemeldingen zien dat de slachtoffers met een (L)VB meestal adolescenten waren (leeftijd van 12 tot en met 17 jaar). Ook werd uit de analyse van deze dossiers duidelijk dat

52% van deze slachtoffers al eerder slachtoffer was geweest van een bepaalde vorm van misbruik (van wie 46% van seksueel misbruik). Dit onderstreept wederom de kwetsbaarheid van deze kinderen en jongeren.

Kenmerken plegers

Zowel uit de literatuur als uit de analyse van de Inspectiemeldingen bleek dat de plegers meestal van het mannelijk geslacht zijn. Een andere bevinding over de kenmerken van de plegers die in beide studies naar voren kwam, is dat de plegers van seksueel misbruik bij kinderen en jongeren met een (L)VB relatief vaak groepsgenoten zijn. De resultaten van de vergelijkende analyses in de meldingenstudie lieten zien dat dit zelfs nog in sterkere mate het geval is voor de kinderen en jongeren zonder een VB. Bij kinderen en jongeren met een LVB leek het, vergeleken met die zonder (L)VB, relatief vaker te gaan om ouders (niet zijnde pleegouders) en kennissen van de ouders. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de genoemde verschillen in type pleger gebaseerd zijn op kleine aantallen.

Het type pleger leek ook samen te hangen met de frequentie van het seksueel misbruik. Zo leek het bij groepsgenoten als plegers vaker om eenmalige vormen van seksueel misbruik te gaan, terwijl in geval van ouders als plegers het seksueel misbruik vaker duidde op herhaald misbruik.

Locaties waar het misbruik plaatsvond

In enkele literatuurbronnen werd gesuggereerd dat kinderen en jongeren met een (L)VB in residentiële instellingen een hoger risico hebben om seksueel misbruikt te worden dan kinderen en jongeren in niet-residentiële instellingen. Dit werd ondersteund door de bevinding uit de tweede meldingenstudie; in het merendeel van alle gemelde gevallen ging het om seksueel misbruik van kinderen en jongeren die residentiële hulpverlening ontvingen. Alle typen seksueel misbruik bleken ook in het grootste deel van de gevallen plaats te hebben gevonden binnen de instelling (44% over alle typen). Andere locaties van seksueel misbruik van kinderen en jongeren met een (L)VB die vaker genoemd werden waren: thuis bij de (pleeg)ouder en in de woning van een derde persoon. Overigens is het niet geheel duidelijk of deze gevallen ook daadwerkelijk vaker voorkomen of dat deze gevallen vaker gemeld worden.

Reacties op het misbruik

De dossiers van de Inspecties lieten zien dat er bij de controlerende instanties (maar eveneens in de instellingen) nog geen systematische registratie plaatsvindt van gevallen van seksueel misbruik. Ook verschilden de geanalyseerde dossiers in de hoeveelheid informatie over bijvoorbeeld de gevolgen voor het slachtoffer en pleger, de genomen maatregelen of verrichte onderzoeken, wie geïnformeerd was en bij welke instanties een melding was gedaan. Wel werd uit de analyse van de Inspectiedossiers duidelijk dat als er contact was gezocht met een externe instantie (naast de Inspectie) de instellingen meestal contact hadden opgenomen met de politie (voor aangifte of melding). Ook werd er in de Inspectiedossiers weinig informatie gevonden over informatie-uitwisseling tussen de Inspecties onderling (uit één dossier bleek de andere Inspectie te zijn geïnformeerd). Tenslotte bleek uit de analyse van de dossiers dat in 43% van de gevallen de Inspecties de meldingen direct hadden afgesloten, omdat de toedracht van het seksueel misbruik en het handelen van de instelling duidelijk was en dat de Inspecties daarover geen nadere vragen hadden gesteld.

Aanbevelingen voor preventie van en interventies na seksueel misbruik

In de door ons bestudeerde literatuur en in het rapport Deelonderzoek 5b voor de Commissie-Samson (Wissink e.a., 2012) doen wij veel aanbevelingen voor preventie van seksueel misbruik en voor interventies in geval seksueel misbruik toch plaatsvindt. Belangrijk zijn open communicatie binnen instellingen, alertheid op signalen (in het onderzoeksrapport wordt een overzicht gegeven van mogelijke gedragssignalen alsmede van fysieke indicatoren bij slachtoffers), goede kennis bij professionals van de typische gedragingen per leeftijdscategorie en gradatie van verstandelijke beperking, stimulering van melden en aangifte doen en betere informatie-uitwisseling, registratie, onderzoek en beleid. Het huidige beleid is op deze verbeteringen gericht en het is hoopvol dat sinds het verschijnen van de hier beschreven studies (en op basis van de daarin geformuleerde resultaten) meer aandacht wordt besteed aan het onderwerp seksueel misbruik in het algemeen en specifiek aan misbruik van kinderen en jongeren met een (L)VB. Dit komt tot uitdrukking op zowel instellings- als op nationaal niveau, zie onder andere kwaliteitskader voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg, installatie van de taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik en ingebruikname van de verplichte meldcode bij vermoedens huiselijk geweld en kindermishandeling sinds juli 2013 (zie www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/07/01/meldcode-kindermishandeling-en-huiselijk-geweld-wettelijk-verplicht-voor-1-5-miljoen-professionals-per-1-juli-2013.html). Deze maatregelen moeten resulteren in betere voorlichting, adequate educatie (van zowel kinderen en jongeren als zorgmedewerkers) en duidelijkere richtlijnen, beleid en wetgeving. Het uiteindelijke doel is uiteraard dat seksueel misbruik van kinderen en jongeren tot het verleden gaat behoren.

Literatuur

- Commissie-Samson (2011). *Onderzoeksplan Commissie-Samson*. Verkregen via <http://www.onderzoek-seksueel-kindermisbruik.nl/onderzoek/onderzoeksplan/>.
- Douma, J., Bergh, P. van den, & Hoekman, J. (1998). *Verstandelijke handicap en seksueel misbruik*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Furey, E. M., Granfield, J. M., & Karan, O. C. (1994). Sexual abuse and neglect of adults with mental retardation: A comparison of victim characteristics. *Behavioral Interventions*, 9, 75-86.
- Gesell, S., Maris, S., Berlo, W. van, & Haastrecht, P. van (2010). *Slapende honden wakker maken? Quicksan van het interventieaanbod ter bevordering van seksuele gezondheid van mensen met een beperking of chronische ziekte*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Hofstede, H. (1995). Hulpverlening aan seksueel misbruikte moeilijk lerende kinderen en jongeren. In H. Baartman (Ed.), *Op gebaande paden? Ontwikkelingen in diagnostiek, hulpverlening en preventie met betrekking tot seksueel misbruik van kinderen*. Utrecht: SWP.
- Inspectie Jeugdzorg. (2007). *Melden van calamiteiten (Informatiebrochure)*. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
- Inspectie Jeugdzorg. (2011, november). *Leidraad melden van calamiteiten: Onderzoek door de Inspectie Jeugdzorg naar aanleiding van meldingen van calamiteiten*. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.
- Janssens, K., Felten, H., & Frans, E. (2010). Seksueel (grensoverschrijdend) gedrag: Balanceren tussen openheid en normen stellen. In M. Clercx, R. de Groot, & F. Prins (Eds.), *Grensoverschrijdend gedrag van pubers* (pp. 169-196). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Janssens, K., Schakenraad, W., Lammers, M., & Brants, L. (2009). *Seks: Waar ligt de grens? Jongeren en docenten uit het Amsterdamse praktijkonderwijs aan het woord*. Utrecht: MOVISIE.
- Kramer, S., Janssens, K., Çinibulak, L., & Cense, M. (2007). *Over de grens: Opvattingen van jongeren en beroepskrachten over grensoverschrijdend seksueel gedrag van jongeren*. Utrecht: MOVISIE.
- Kvam, M. H. (2000). Is sexual abuse of children with disabilities disclosed? A retrospective analysis of child disability and the likelihood of sexual abuse among those attending Norwegian hospitals. *Child Abuse and Neglect*, 24, 1073-1084.
- Morano, J. P. (2001). Sexual abuse of the mentally retarded patient: Medical and legal analysis for the primary care physician. *Primary Care Companion to the Journal of Clinical Psychiatry*, 3, 126-135.
- Reiter, S., Bryen, D. N., & Shachar, I. (2007). Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse. *Journal of Intellectual Disabilities*, 11, 371-387.
- Sullivan, P. M., & Knutson, J. F. (1998). The association between child maltreatment and disabilities in a hospital-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 22, 271-288.
- Sullivan, P. M., & Knutson, J. F. (2000). Maltreatment and disabilities: A population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24, 1257-1273.
- Vermeulen, T., Jansen, M., & Feltzer, M. (2007). LVG: Een lichte verstandelijke handicap met zware gevolgen; een onderzoek naar de problematiek van licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen. *Onderzoek & Praktijk*, 5(2), 4-14.
- Wissink, I. B., Moonen, X., Vugt, E. S., Stams, G., & Vergeer, M. (2012). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag en misbruik bij kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking*. Den Haag: Commissie-Samson.
-